

Фінанси, банківська справа та страхування

УДК 336.7

Ливдар Марта Василівна

*кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів
Національний університет «Львівська політехніка»*

Lyvdar Marta

PhD, Associate Professor of the Department of Finance

Lviv Polytechnic National University

ORCID: 0000-0003-1925-7781

Поліщук Ірина Анатоліївна

*магістр кафедри фінансів
Національного університету «Львівська політехніка»*

Polishchuk Iryna

Master of the Department of Finance

Lviv Polytechnic National University

ORCID: 0000-0001-8593-1020

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГРОШОВО-КРЕДИТНОГО РИНКУ УКРАЇНИ

STATE AND PROSPECTS OF THE DEVELOPMENT OF THE MONEY AND CREDIT MARKET OF UKRAINE

***Анотація.** Стаття присвячена аналізу стану грошово-кредитного ринку України та перспективи його розвитку. Необхідною умовою для забезпечення стабільного економічного розвитку України є забезпечення стабільності національної грошової одиниці. Охарактеризовано етапи становлення та сучасний стан банківського сектору України.*

Проте, введення карантинних обмежень (COVID-19), призвело до стрімкого зниження економічної активності у світі та Україні.

Прогнозовано, що після рецесії 2020 р. завдяки прийнятим монетарним та фіскальним заходам відновиться зростання економіки. Але порівняно з кризою 2007-2009 рр. вплив монетарних інструментів є обмежений. Виділено, що основним інструментом монетарної політики є програми кількісного пом'якшення. Виокремлено пріоритетні цілі грошово-кредитної політики, а саме головним залишається підтримка цінової стабільності в державі, сприяння фінансової стабільності (у тому числі й стабільності банківської системи). Зазначено, що цінова стабільність полягає у збереженні купівельної спроможності національної валюти шляхом підтримання у середньостроковій перспективі низьких, стабільних темпів інфляції. Проаналізовано основні показники діяльності банків за останні п'ять років.

З початком війни у лютому 2022 року виокремлено, що банки з вітчизняним капіталом продовжують свою роботу без змін, а два банки з іноземним капіталом припинили свою діяльність (не мають банківську ліцензію). Наведено сукупні відомості по банківській системі України в цілому (сумарні показники по всіх українських комерційних банках, включаючи ті, що перебувають у державній власності). Проаналізовано динаміку змін сумарних пасивів українських комерційних банків. Виявлено, що для збільшення надійності українських банків в умовах кризи в Україні через несприятливі економічні умови (пандемію) було здійснено збільшення пасиву банків. Це сприяло зростанню довіри на грошово-кредитному ринку на Україні.

Здійснено аналіз динаміки основних показників й інструментів грошово-кредитного ринку, основні проблеми його розвитку та подано шляхи їх вирішення. Виявлено тенденції його розвитку та політики й обґрунтувати пропозиції щодо вирішення проблем ефективності роботи грошово-кредитного ринку в Україні.

Ключові слова: банк, Національний банк України, грошово-кредитний ринок, грошово-кредитна політика.

Summary. *The article is devoted to the analysis of the state of the money market of Ukraine and the prospects for its development. A necessary condition for ensuring the stable economic development of Ukraine is to ensure the stability of the national monetary unit. The stages of formation and the current state of the banking sector of Ukraine are characterized.*

However, the introduction of quarantine restrictions (Covid-19) led to a sharp decline in economic activity in the world and in Ukraine. It is predicted that economic growth will resume after the 2020 recession thanks to the adopted monetary and fiscal measures. But compared to the crisis of 2007-2009, the influence of monetary instruments is limited. It was highlighted that quantitative easing programs are the main tool of monetary policy. The priority goals of the monetary policy have been singled out, namely, the main one remains the support of price stability in the state, the promotion of financial stability (including the stability of the banking system). It is noted that price stability consists in preserving the purchasing power of the national currency by maintaining low, stable inflation rates in the medium term. The main indicators of banks' activity over the past five years have been analyzed.

Since the beginning of the war in February 2022, it has been singled out that banks with domestic capital continue their work without changes, and two banks with foreign capital have ceased their activities (do not have a banking license).

Aggregate information on the banking system of Ukraine as a whole is presented (total indicators for all Ukrainian commercial banks, including those that are state-owned). The dynamics of changes in total liabilities of Ukrainian commercial banks are analyzed.

The analysis of the dynamics of the main indicators and tools of the money

market, the main problems of its development, and ways of solving them are presented. The trends of its development and policy are identified and the proposals for solving the problems of the efficiency of the money market in Ukraine are substantiated.

***Key words:** bank, National Bank of Ukraine, monetary market, monetary policy.*

Постановка проблеми. Нестача фінансових ресурсів гальмує розвиток української економіки, обмежуючи можливості для розширення наявних суб'єктів підприємницької діяльності та впливає на зниження кредитного рейтингу країни загалом. Тому, в зв'язку з вище наведеними причинами необхідно здійснити аналіз стану та перспектив розвитку грошово-кредитного ринку України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Функціонування грошово-кредитного ринку, його теоретичні та практичні особливості функціонування досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені: Б.П. Адамик, В.Д. Базилевич, Л.О. Баластрик, А.П. Данилевич та інші [2, с. 99]. Дослідженням теоретичних та практичних питань організації системи грошово-кредитної політики НБУ, пошуку найбільш оптимальних та ефективних рішень в системі управління банками займалися багато вітчизняних і зарубіжних вчених: А. Гальчинський, Е. Долан, К. Кемпбелл, В. Литвицький та ін. [10].

Метою статті є проаналізувати етапи становлення та сучасний стан розвитку грошово-кредитного ринку України. Виявити тенденції його розвитку та політики й обґрунтувати пропозиції щодо вирішення проблем ефективності роботи грошово-кредитного ринку в Україні.

Виклад основного матеріалу. Важливим складником фінансової політики є грошово-кредитна політика України. Від її ефективності залежить й ефективне функціонування економіки, розвиток фінансового

ринку нашої країни, забезпечення умов для її стабільного економічного зростання. Для цього грошово-економічна політика повинна орієнтуватися на умови України.

Для забезпечення стабільного економічного розвитку України необхідною умовою є забезпечення стабільності національної грошової одиниці. Що згідно Конституції нашої країни і є основною метою грошово-кредитної політики [1]. В свою чергу, економічні відносини, які складаються на грошово-кредитному ринку, повинні регулюватися законодавчо. Нормативне регулювання грошово-кредитного ринку України зображено на рис. 1.

Рис. 1. Схема правового регулювання грошово-кредитного ринку України

Джерело: сформовано авторами на основі [2]

Проаналізуємо етапи розвитку системи грошово-кредитного регулювання.

Підготовчий етап відбувся в період 1991-1992 років. В цей період в Україні ще застосовувалися командно-адміністративні методи управління. Тому її можливості в керуванні грошово-кредитною системою були досить обмежені [3].

Наступний період з 1992 по 1994 рр. (перший етап) характеризується також складними перехідними процесами в економічній системі нашої

країни. Які були обумовлені не сформованістю інституційної основи грошово-кредитного регулювання та банківської системи. А Національний банк України не мав упорядкованої системи. В цей період основною метою грошово-кредитної політики було стимулювання економічного зростання та подолання інфляції [4].

Під час другого етапу (1995-1999 рр.) стратегічною метою розвитку грошово-кредитної сфери України було подолання гіперінфляції (для зменшення темпу економічного спаду та знецінення національної валюти). В цей період проведено грошову реформу і введено свою власну постійну валюту – гривню. Саме тому, головним номінальним орієнтиром був валютний курс. Україна обрала режим валютних коридорів, які постійно переглядалися (якщо НБУ не був спроможним їх утримати) [3].

В 2000 р. розпочався третій етап грошово-кредитної політики та тривав до 2008 р. НБУ в цей період ставив наступні завдання та пріоритети у сфері грошово-кредитної політики: перехід до режиму прямого таргетування інфляції; підтримка економічного зростання та стабільності валютного курсу; перехід до повної конвертованості національної валюти. В цей період українська економіка перейшла у фазу зростання, а основою для цього стала лібералізація монетарної політики Національного банку [6].

У вересні 2008 р. розпочався сучасний етап розвитку грошово-кредитної політики - четвертий період, який характеризується проявом наслідків попередніх помилок у сфері регулювання грошово-кредитних відносин [3]. У 2014 р. відбувся перехід до гнучкого курсоутворення, монетарного таргетування та фіскального домінування. Вже у 2015-2016 рр. спостерігався перехід від монетарного до інфляційного таргетування (характеризується використанням плаваючого валютного курсу та перехід до активної процентної політики), який активно продовжувався використовуватися у 2017 р. [1].

Введення карантинних обмежень з метою запобігання поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, призвело до стрімкого зниження економічної активності у світі та Україні (найстрімкіші за останні більше ніж 10 років). Очікувалося, що після рецесії 2020 р. завдяки прийнятим монетарним та фіскальним заходам відновиться зростання економіки. Але порівняно з кризою 2007-2009 рр. вплив монетарних інструментів є обмежений. Основним інструментом монетарної політики є програми кількісного пом'якшення. Пріоритетними цілями грошово-кредитної політики залишається підтримка цінової стабільності в державі, сприяння фінансової стабільності (у тому числі й стабільності банківської системи). Цінова стабільність полягає у збереженні купівельної спроможності національної валюти шляхом підтримання у середньостроковій перспективі низьких, стабільних темпів інфляції [8].

Здійснено аналіз основних показників діяльності банків протягом 2018-2022 років.

Кількість комерційних банків України, у тому числі з іноземним капіталом наведено в табл. 1 [6].

Таблиця 1

**Аналіз кількості комерційних банків України протягом
2018-2022 років**

Назва показника	на 1.01.	на 1.01.	на 1.01.	на 1.01.	на 1.01.	Відхилення (+,-) звітного періоду до			
	2018	2019	2020	2021	2022	2018-2019	2019-2020	2020-2021	2021-2022
Кількість банків, які мають банківську ліцензію	82	77	75	74	71	-5	-2	-1	-3
З них: з іноземним капіталом	38	37	35	33	33	-1	-2	-2	0
У тому числі з 100% іноземним капіталом	18	23	23	23	23	5	0	0	0

Джерело: сформовано авторами на основі [6]

Аналіз даних табл.1 свідчить, що протягом останніх років (2018-2022 рр.) відбувається зменшення кількості банків, які мають банківську ліцензію (на 11 менше порівняно з початком проаналізованого періоду). Найбільш було зменшено їх кількість на початку звітного періоду у 2018-2019 рр., а протягом наступних років (2019-2022 рр.) зменшення коливалося. Кількість банків з іноземним капіталом протягом 2018-2020 рр. незначно зменшувалась, але на кінець аналітичного періоду (2021-2022 рр.) вони працювали без змін. Кількість банків з 100% іноземним капіталом на початку звітного періоду зросла (2018-2019 рр.) і протягом 2019 р. та першої половини 2022 р. вони стабільно працювали на грошово-кредитному ринку України.

Таблиця 2

Кількість комерційних банків в Україні в 2022 році

	Кількість діючих банків	З них з іноземним капіталом	У тому числі з 100% іноземним капіталом
на 1.01.2022	71	33	23
на 1.02.2022	71	33	23
на 1.03.2022	69	31	22
на 1.04.2022	69	31	22

Джерело: сформовано авторами на основі [6]

З початком війни у лютому 2022 року кількість комерційних банків з іноземним капіталом незначно зменшилась (2 банки припинили свою діяльність на території).

Банки з вітчизняним капіталом продовжують свою роботу без змін, а два банки з іноземним капіталом припинили свою діяльність (не мають банківську ліцензію). Причиною цього є те, що Національний банк ухвалив рішення відкликати банківську ліцензію та ліквідувати банки, що перебувають під контролем Російської Федерації. Тому, НБУ вирішив ліквідувати два державні російській банки: Сбербанк (який на 100% належить ПАТ «Сбербанк Росії») та Промінвестбанк (який на 99,77%

належить Державній корпорації розвитку «ВЕБ.РФ»). Право приймати рішення про ліквідацію цих банків правлінням Нацбанку надає постанова від 24 лютого 2022 року № 19 «Про особливості припинення діяльності банків в умовах воєнного стану».

Нижче наведено сукупні відомості по банківській системі України в цілому (сумарні показники по всіх українських комерційних банках, включаючи ті, що перебувають у державній власності).

Таблиця 3

**Сумарні активи українських комерційних банків
за 2018-2022 рр. (млн грн)**

	Активи (усього)	Надані кредити	Кредити суб'єктам господарювання	Кредити фізичним особам	Резерви за активними операціями банків
на 1.01.2018 р.	1336358	1042798	870302	170938	516985
на 1.01.2019 р.	1360764	1118618	919054	196634	555871
на 1.01.2020 р.	1494460	1033539	822020	206761	492069
на 1.01.2021 р.	1822814	963664	752503	199556	375459
на 1.01.2022 р.	2053928	1065347	795513	242633	278774

Джерело: сформовано авторами на основі [6]

Згідно наведених відомостей по банківській системі України можна зробити висновки: протягом звітного періоду спостерігається збільшення використання активів банків на 717 570 млн. грн. (34, 94 %) та зменшення резервів за активними операціями банків на 238 211 млн. грн. (46,08 %). Надані кредити збільшилися на кінець звітного періоду на 22 549 млн. грн. (2,12%). З них: кредити суб'єктам господарювання зменшення на 74 789 млн. грн. (8,59%) та кредити фізичним особам – збільшення на 71 695 млн. грн. (29,55%).

На сьогоднішній день в умовах дефіциту фінансових ресурсів особливої уваги набуває формування банківських пасивів, їх оптимізація та управління ними.

Розглянемо динаміку складу пасивів банків України. Сумарні пасиви українських комерційних банків представлені у таблиці 4.

Таблиця 4

**Сумарні пасиви українських комерційних банків
за 2018-2022 рр. (млн грн)**

	Пасиви (усього)	Статутний капітал	Зобов'язання банків	Кошти суб'єктів господарюван ня	Кошти фізичних осіб
на 1.01.2018 р.	1336358	495377	1172761	403927	478565
на 1.01.2019 р.	1360764	465532	1205114	406166	508869
на 1.01.2020 р.	1494460	470712	1293606	498156	552592
на 1.01.2021 р.	1822814	479932	1612174	646491	682029
на 1.01.2022 р.	2053928	481535	1798250	758434	727022

Джерело: сформовано авторами на основі [6]

Аналіз даних табл. 4 показав наступне: пасиви українських комерційних банків зросли на 717 570 млн. грн. (34,94 %); прослідковується коливання статутного капіталу: зменшення з 2018 р. по 2019р. на 29 845 млн. грн. (6,03 %) та збільшення з 2019 по 2022 рр. на 16 003 млн. грн. (3,32 %); зростання зобов'язань банків на 625 489 млн. грн. (34,78 %); за 2018-2022 рр. зросли кошти суб'єктів господарювання на 354 507 млн. грн. (46,74 %) та кошти фізичних осіб на 248 457 млн. грн. (34,18 %).

Тобто, для збільшення надійності українських банків в умовах кризи в Україні через несприятливі економічні умови (пандемію) було здійснено збільшення пасиву банків. Це сприяло зростанню довіри на грошово-кредитному ринку на Україні (про це свідчить зростання коштів суб'єктів господарювання та коштів фізичних осіб на кінець звітного періоду (2018-2022 рр.). Додаткові довідкові показники по банківській системі України за 2018-2022 рр. наведено в табл. 5.

Таблиця 5

Додаткові довідкові показники по банківській системі України

	1.01.2018		1.01.2019		1.01.2020		1.01.2021		1.01.2022	
Рентабельність активів	-1,94 %	-2.10	1,65 %	-0.01	4,35 %	-0.37	2,54%	-0.39	4,09 %	+0,28
Рентабельність капіталу	-15,96 %	-17.27	10,73 %	-3.59	34,18 %	-3.19	19,97%	-2.95	35,15 %	+2.25

Джерело: сформовано авторами на основі [6]

Покращення рентабельності активів та капіталу українських банків на кінець звітного періоду (2018-2022 рр.) свідчить про ефективних рішень в системі управління банками протягом в цей період.

Повномасштабна війна росії проти України призвела до глибокої кризи, що безумовно матиме негативні наслідки для фінансового сектору. Проте банківська система успішно протистоїть викликам війни: банки працюють безперебійно, зберігають ліквідність та продовжують кредитувати.

Висновки і перспективи подальших досліджень. В умовах трансформації ринкової економіки суттєвим є застосування такого інструменту грошово-кредитного регулювання, як норма обов'язкових резервів, що дає можливість гарантувати стабільність діяльності комерційних банків на основі забезпечення їхньої ліквідності. Інтервенції на валютному ринку є допоміжним інструментом Національного банку для накопичення міжнародних резервів, згладження надмірного коливання обмінного курсу. Належний рівень прозорості грошово-кредитної політики Національного банку України має забезпечити основне підґрунтя її ефективності щодо досягнення цінової стабільності - високу довіру суспільства та відповідність ринкових очікувань загальному сектору грошово-кредитної політики.

Є ще два фактори стабільності української банківської системи, які, утім, перебувають поза нею: чимало важить міжнародна фінансова

підтримка України під час війни, яка в свою чергу заспокоює суб'єктів економічної діяльності як в Україні, так і за кордоном та довіра українців у свою державу та в свої банки.

Перспективою для подальших досліджень є дослідження заходів для підтримки стабільної діяльності банківської системи під час війни.

Література

1. Апарова О. В. Регулювання грошово-кредитної політики в Україні. *Держава та регіони. Серія: Економіка і підприємництво*. 2013. №3. С. 150-156.
2. Григораш Т.Ф., Фоменко В.К., Пушечнікова А.О. Актуальні проблеми грошово-кредитного ринку України. *Електронний науково-практичний журнал. Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 31. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/31_2019_ukr/1.pdf (дата звернення: 17.10.2022).
3. Дзюбалюк О. Грошово-кредитна політика як ключовий інструмент подолання фінансової кризи у розвинутих країнах. *Банківська справа*. 2013. №6. С. 3-17.
4. Зануда А. Війна та банки: хто і як підтримує платежі та захищає гроші українців. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61179588> (дата звернення: 17.10.2022).
5. Затверджено додаткові заходи для підтримки стабільної діяльності банківської системи. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zatverdjeno-dodatkovyi-zahodi-dlya-pidtrimki-stabilnoyi-diyalnosti-bankivskoyi-sistemi> (дата звернення: 17.10.2022).
6. Кількість банків в Україні. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/count/> (дата звернення: 17.10.2022).

7. Матеріали офіційного сайту Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua/> (дата звернення: 17.10.2022).
8. Основні засади грошово-кредитної політики на 2021 рік та середньострокову перспективу. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/osnovni-zasadi-groshovo-kreditnoyi-politiki-na-2021-rik-ta-serednostrokovu-perspektivu> (дата звернення: 17.10.2022).
9. Україна ліквідує російські банки через агресію Росії. URL: <https://finclub.net/ua/news/ukraina-likviduie-rosiiski-banku-cherez-ahresiiu-rosii.html> (дата звернення: 17.10.2022).
10. Швець О. Ю. Вплив політики на стан грошово-кредитного ринку України в сучасних умовах трансформації банківської системи. *Електронний журнал «Ефективна економіка»*. № 9. 2017. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5776> (дата звернення: 17.10.2022).

References

1. Aparova O. V. (2013). *Reguluvannya hroshovo-kredytnoi polityky v Ukraini* [Regulation of monetary policy in Ukraine]. *Derzhava ta rehiony. Seriya: Ekonomika i pidpriemnytstvo*. 2013. No 3. P. 150-156.
2. Hryhorash T.F., Fomenko V.K., Pushechnikova A.O. (2019). *Aktualni problemy hroshovo-kredytnoho rynku Ukrainy* [Actual problems of the money market of Ukraine]. *Elektronnyi naukovo-praktychnyi zhurnal. Infrastruktura rynku*. Vyp. 31. Available at: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/31_2019_ukr/1.pdf (accessed 17 October 2022).
3. Dziubaliuk O. (2013). *Hroshovo-kredytna polityka yak kliuchovyi instrument podolannia finansovoi kryzy u rozvynutykh krainakh* [Monetary and credit policy as a key tool for overcoming the financial crisis in developed countries]. *Bankivska sprava*. No 6. P. 3-17.

4. Zanuda A. (2022). Viina ta banky: khto i yak pidtrymuie platezhi ta zakhyschaie hroshi ukrainsiv [War and banks: who and how supports payments and protects the money of Ukrainians]. Available at: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61179588> (accessed 17 October 2022).
5. Zatverdzheno dodatkovi zakhody dlia pidtrymky stabilnoi diialnosti bankivskoi systemy. Natsionalnyi bank Ukrainy [Additional measures to support the stable operation of the banking system have been approved]. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zatverdjeno-dodatkovi-zahodidlya-pidtrimki-stabilnoyi-diyalnosti-bankivskoyi-sistemi> (accessed 17 October 2022).
6. Kilkist bankiv v Ukraini [Number of banks in Ukraine]. Minfin. Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/count/> (accessed 17 October 2022).
7. Materialy ofitsiinoho сайtu Natsionalnoho banku Ukrainy [Materials of the official website of the National Bank of Ukraine]. Available at: <http://www.bank.gov.ua/> (accessed 17 October 2022).
8. Osnovni zasady hroshovo-kredytnoi polityky na 2021 rik ta serednostrokovuperspektyvu [Basic principles of monetary and credit policy for 2021 and the medium-term perspective]. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/osnovni-zasadi-groshovo-kreditnoyi-politiki-na-2021-rik-ta-serednostrokovu-perspektivu> (accessed 17 October 2022).
9. Ukraina likviduie rosiiski banky cherez ahresiiu Rosii [Ukraine liquidates Russian banks because of Russia's aggression]. Available at: <https://finclub.net/ua/news/ukraina-likviduie-rosiiski-banky-cherez-ahresiiu-rosii.html> (accessed 17 October 2022).
10. Shvets O. Yu. (2017). Vplyv polityky na stan hroshovo-kredytneho rynku Ukrainy v suchasnykh umovakh transformatsii bankivskoi systemy [The

impact of politics on the state of the money market of Ukraine in the modern conditions of transformation of the banking system]. Elektronnyi zhurnal «Efektyvna ekonomika». No 9. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5776> (accessed 17 October 2022).